

קרייתא זו הלילא

הרב אורי הולצמן

מגילת אסתר, הנקראת ביום הפורים, היא מכלל כ"ד כתבי הקודש. פלאית היא אם כן העובדה הבולטת לעין כל מעיין, כי שם ה' לא הוזכר במגילה ולו פעם אחת. ישנם מקומות בהם הזכרת שם ה' מתבקשת מאליה, כמו בכתוב **וְצוּמוּ עָלַי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים** (אסתר ד, טז), שם נראים הדברים כי הצום והתפילה מכוונים לבקשת רחמים מאת הקב"ה, אלא ששמו ית' לא הוזכר שם. כמו גם בכתוב **רוּחַ וְהַצֵּלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמָּקוֹם אֲחֵר** (שם, יד), כאשר המילים "ממקום אחר" מכוונות, בפשוטו, אל הצלת הקב"ה בדרך נס.

חז"ל ראו במקרא מגילה מצווה מיוחדת במינה: **א"ר יהושע בן לוי, שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, מקרא מגילה, ושאלת שלום בשם, והבאת מעשר** (מכות כג, ב). כלומר, בשונה משאר כל המצוות שניתנו מלמעלה, בהופעה אלוקית מצד ה', הרי שלושת המצוות הללו יסודם הוא בתנועה הפוכה, והם באו מהסכמת החכמים שלמטה ורק לאחר מכן הסכימו ב"ד של מעלה לדבר. עניין זה הוא מיסודה של התורה שבעל פה, ההבנה שניתן כח ביד החכמים לחדש דברים הנהפכים לחלק מכתבי הקודש ממש, וב"ד של מעלה מסכים להם. להלן נראה שעניין זה הוא יסודי למגילת אסתר דווקא.

נעיין בתקנה הנוספת המוזכרת במימרא הנ"ל, שאלת שלום בשם. וכך היא לשון המשנה, בסוף מסכת ברכות: **והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר (רות ב) והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'.** מאפיין מרכזי של תקופת השופטים הוא הניתוק בין המקדש לבין חיי המעשה. אם בתוך המקדש פנימה מזכירים את שם ה' וקוראים אליו, מעלים לו קרבנות ומקדישים את שמו, מה עניין כל זה לחיי היומיום? הזכרת שם ה' תוך שאלת שלום חברו היא בלתי אפשרי לתפיסה זו.

תקנתו של בועז, מתקנת עניין זה. בועז ובית דינו השכילו להבין ולחדש את הדבר הנפלא והיסודי מאוד הזה, כי הופעת ה' שורה על כל שטחי החיים, והדבר הנכון ביותר בשאלת שלום החבר היא להזכיר שם את שם ה', ובכך לקרוא את שמו של הקב"ה על כל המציאות כולה, על כל הופעות הטבע.

דבר זה הוא מהשרשים של מלכות בית דוד אשר מגילת רות מתארת אותם. בעניין זה נזכיר את לשון הכתוב בשמואל, כאשר גלית הפלשתי יוצא לריב את ישראל ומחרף את מערכות הצבא, כך היא הלשון שם: **וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי חֲרַפְתִּי אֶת מַעֲרֻכֹת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה** (שמואל א יז, י). ועוד שם (פסוק כה) **וַיֹּאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל הָרְאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לַחֲרָף אֶת יִשְׂרָאֵל עָלָה**. כל איש ישראל רואים כאן חירוף "מערכות ישראל". לעומת זאת, כאשר בא דוד אל המחנה, נאמר (שם פסוק כו) **וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הָאֲנָשִׁים הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר ... כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי חָרַף מַעֲרֻכֹת אֱלֹהִים חַיִּים**, ושם עוד (פסוק לו), **וְהִנֵּה הַפְּלִשְׁתִּי הָעֹלֶה הַזֶּה כָּאֶחָד מֵהֶם כִּי חָרַף מַעֲרֻכֹת אֱלֹהִים חַיִּים**. כלומר, למרות שגלית לא הזכיר את שם ה' כלל, דוד מבחין כי מערכות ישראל אינם של ישראל בסתם, אלא שם ה' נקרא עליהם. כי המציאות עצמה, הטבע הניבט אלינו מכל פינה הוא כולו גילוי שם ה'. בזמן השופטים היו סבורים כי מחוץ לביהמ"ק זהו מקום של ריק, מקום של חול. מלכות בית דוד מחדשת כי את הקב"ה ניתן לפגוש בכל שטחי החיים, כי על כל עניין יש לקרוא את שם ה'. והרבה יש להאריך בעניין זה שהוא מיסודה של מלכות בית דוד.

זהו שורש התקנה של בועז ובית דינו: התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם. אמת, יש מקום מיוחד לה' בבית המקדש. אולם הדרגה הגבוהה יותר היא זו המבחינה במציאות ה' וכוחו בכל מקום. לא לחינם נמצאת משנה זו בסופה של מסכת ברכות העוסקת כולה בענייני הברכה, כלומר בקריאת שמו של הקב"ה על המציאות. המשים ליבו אל סדר המשניות בברכות יראה כי ככל שהמשנה מתקדמת היא מלמדת על עוד ועוד תחומים מן החיים שיש לקרוא עליהם את שם ה', עד שאף על הברקים והרעמים, ועל כל מציאות שהיא כבר יש לברך עליה. והשיא של כל זה בא לידי ביטוי בחתימת מסכת ברכות, המגלה לנו כי גם בשלום חברו, אגב אורחא של יום יום, יש להזכיר את השם. השלב הבא הוא תקנתו של דוד המלך לברך מאה ברכות בכל יום, הווי אומר, קריאת שם ה' הופכת לחלק נכבד, הכרחי וחיוני ממהלך החיים של כל יהודי.

חז"ל מלמדים כי ביום הפורים אין קוראים את ההלל. אחד הטעמים לכך הוא משום שקרייתא זו הלילא (מגילה יד, א). כלומר בקריאת המגילה עצמה יוצאים גם ידי חובת קריאת ההלל. הדבר צריך באור כמובן, איך מתקיימת קריאת ההלל על ידי קריאת המגילה.

לאור מה שנתבאר לנו נראה, כי ההלל המצרי אותו אנו קוראים במועדים, כל עניינו הוא הופעת האלוקות מלמעלה. יש בו גם מעניין יציאת מצרים עצמה שכל המועדים הם זכר לה, אך מכל מקום עיקרו הוא הופעת שם ה' בעולם באופן מוחלט. יציאת מצרים היא הסמל והדוגמא לשבירת הטבע מפני הקב"ה, קריעת ים סוף היא שיא של נס, שיא של "מלפני אדון חולי ארץ", וזהו כל תוכן ההלל.

ההלל הראוי ליום הפורים הוא שונה בתכלית. כאן כבר השיגו ישראל מדרגה גבוהה יותר. כאן כבר אין מדובר על הופעת אלוקים בשבירת הטבע, כי אם על הופעת אלוקים מתוך הטבע. ההלל המצרי אין לו עניין לכאן מפני שכל עניינו של היום מדבר על ההבחנה כי המציאות עצמה זועקת את שם ה'. הרבה מועדים היו ניתנים להיקבע בישראל על ניסים שונים שארעו להם, אם בסיסרא ואם בסנחריב, אלא שרק ניסה של אסתר גילה את העניין הזה. ביום הפורים, בקריאת המגילה, המתארת לכאורה סיפור סתמי, טבעי לגמרי, אנו מהללים את שמו יתברך בצורה הנעלית ביותר. המגילה נכנסה לכלל כתבי הקודש, ואף שהיא נמנעת מלקרות בשם ה', ודווקא משום כך. מפני שזהו המסר העיקרי שבה: הטבע כולו כפי שהוא, הוא גילוי של שם ה', ועל הטבע עצמו כפי שהוא, ראוי לקרות את שם ה'. ולכן, קרייתא זוהי הלילא. דבר זה נתחדש לא על ידי הופעה אלוקית אלא על ידי חכמי ישראל בעצמם, שהשכילו להבין את מציאות ה' בעולם שמסביבם, ומשמים הסכימו על ידם.

כדוד בשעתו, שהביט במערכות ישראל שמצד עצמם הן דבר טבעי של חולין לגמרי, והוא ראה בהם את מערכות א-להים חיים, כך גם אנו בקריאת המגילה, דווקא מפני שלא הוזכר בה שמו של ה', אנו מברכים על המציאות הזו גופא ואומרים **ברוך שעשה ניסים לאבותינו**. כי זהו חידושה של המגילה, לא די שעל הברקים והרעמים אנו קוראים את שם ה', ואין די בהזכרת השם בזמן שאילת שלום החבר, אלא כל המציאות כולה כפי שהיא בכל סתמיותה, בה עצמה רואים בה את גילוי שמו, ומברכים ומזכירים עליה את שמו, וקריאה זו עצמה היא ההלל של פורים, הלל שהוא מהבנה עמוקה יותר והבחנה דקה יותר במציאות וגילוי שמו יתעלה.

וראה מה שדרשו חז"ל (מגילה י, ב) בהקשר זה, על הכתוב **והיה לה' לשם (ישעיה נה, יג) זו מקרא מגילה**, כלומר ששמו של ה' מתגלה במקרא מגילה דווקא. ופירש מהרש"א בחידושי אגדות, **לפי שאין שם שמים נזכר מפורש במגילה קאמר שע"י קריאת מגילה בברכותיה נקרא השם של הקדוש ברוך הוא**. כאן למדנו כי הילול שם ה' הוא בהזכרת שם ה' בברכה על הסיפור עצמו, המופיע בצורתו הטבעית. כאן למדנו שמציאות ה' אינה עניין מחוץ למערכת הטבע, כח חיצוני אליו ניתן לפנות. כאן למדנו כי מציאות ה' זועקת מתוך הטבע, והתגלות זו היא הגבוהה ביותר, ועליה נקרא שמו.